

Agnieszka Kilińska-Pękacz

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Prawne aspekty ochrony małoletnich przed nikotynizmem

Według Światowej Organizacji Zdrowia nikotyna należy do substancji psychoaktywnych, podobnie jak alkohol, środki uspokajające, opiaty, kokaína i inne substancje psychostymulujące¹. Środek ten, zdaniem K. Zajączkowskiego, powoduje stan chwilowego dobrego samopoczucia, ponieważ działa pobudzająco ze względu na to, że w trakcie palenia papierosów podwyższa się poziom glukozy we krwi². B. Hołyst zwraca uwagę, że nikotyna, podobnie jak alkohol czy kofeina, należy do ogólnodostępnych, legalnych środków³. Natomiast nikotynizm jest uzależnieniem od nikotyny⁴. Do skutków nałogu nikotynowego należą: podniesienie poziomu ryzyka choroby wieńcowej, niebezpieczeństwo zawału, przeroście i rozszerzenie serca, zapalenie żył i tętnic, uszkodzenie zębów i dziąseł, liczne problemy w obszarze układu pokarmowego, np. biegunki, rozedma płuc, zwiększenie podatności na gruźlicę, obniżenie odporności organizmu na przeziębienia, problemy ze skupieniem uwagi, zwiększona męczliwość, nadpobudliwość nerwowa, osłabienie narządów zmysłów⁵. A. Słownik-Gabryelska wyodrębniła również społeczne skutki nikotynizmu, które rozpatruje w aspekcie medycznym i ekonomicznym. W ujęciu medycznym, skutkiem nikotynizmu jest absencja chorobowa oraz inwalidztwo we wczesnym wieku produkcyjnym. Z kolei konsekwencją medyczną nikotynizmu jest zaburzenie sfery ekonomicznej, ponieważ na skutek niezdolności do pracy zmniejsza się efektywność zarobkowa. Autorka zwraca uwagę także na skutki nikotynizmu w środowisku rodzinnym, którymi są zanieczyszczenie środowiska, bierne palenie papierosów przez członków rodziny, zmniejszenie budżetu rodziny⁶.

¹ M. Jędrzejko, K. Piórkowska, *Leksykon narkomanii*, Pułtusk 2004, s. 155.

² K. Zajączkowski, *Uzależnienia od substancji psychoaktywnych*, Warszawa 2003, s. 24.

³ B. Hołyst, *Zagrożenie ładu społecznego*, Warszawa 2014, s. 118.

⁴ J. Neubauer, *Młodzież a papierosy*, [w:] J. A. Malinowski (red.), *Używanie środków psychoaktywnych przez uczniów w percepcji studentów-kandydatów ma nauczycieli. Raport z badań*, Toruń 2005, s. 30.

⁵ S. Kozak, *Patologie wśród dzieci i młodzieży: leczenie i profilaktyka*, Warszawa 200, s. 106.

⁶ A. Słownik-Gabryelska, *Patologie społeczne. Alkoholizm, narkomania, nikotynizm*, Szczecin 2006, s. 144.

Ch. Cungi analizując przyczyny uzależnienia wskazał, że następuje ono stopniowo. Wynika to z tego, że najpierw w młodości osoby sięgają po pierwszy papieros w towarzystwie, aby zaimponować grupie, naśladować to, co robią inni, a następnie kolejnym etapem jest palenie „po trochu”, aby opanować stres, czy dla przyjemności. W rezultacie liczba wypalonych papierosów wzrasta – często niestety nawet do dwóch paczek dziennie⁷. A. Markiewicz wyróżnił następujące przyczyny sięgania po papierosy przez młode osoby: chęć dorównania rówieśnikom lub też „wkupienie się” do zamkniętego kręgu nieformalnej grupy, dodanie pewności siebie i chęć zaimponowania innym, czy przekora lub bunt przeciw autorytetom, chęć naśladowania innych lub też traktowanie palenia jako lekarstwo na frustrację i niepowodzenia⁸. M. Gołembowska w wyniku przeprowadzonych badań wśród uczniów liceum w latach 2002–2006 wskazała na następujące przyczyny palenia papierosów: przyjemność, konieczność palenia, chęć zaimponowania rówieśnikom. Jednocześnie autorka przytacza przykładowe wypowiedzi uczniów: „lubię, sprawia mi to przyjemność, gdyż mogę się odprężyć”, czy „z chęci życia na luzie, bo jest mi lepiej po fajce”, a nawet: „muszę palić, bo uważam, że jestem osobą uzależnioną”⁹. Analizując przyczyny palenia papierosów przez młodzież, w opiniach przedstawionych powyżej autorów można zauważyć, że nie są one tak złożone, jak w przypadku przyczyn sięgania po alkohol czy narkotyki. Wydaje się, że przede wszystkim młodzi ludzie palą papierosy, ponieważ w ich ocenie stanowi to pewien krok w dorosłość.

W ujęciu prawnym początkowo posługiwano się pojęciem „tytoniu”, a było to w oparciu o ustawę z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych¹⁰. Oznaczało ono rośliny tytoniowe uprawne rodzaju *Nicotiana*. Natomiast ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych¹¹ wprowadziła do słowniczka ustawowego pojęcie „nikotyny”, które oznacza alkaloidy nikotynowe, która to definicja obowiązuje aktualnie. W słowniczku pojęć ustawowych przedmiotowej ustawy odnaleźć można, w pkt. 19, pojęcie „papierosa”, którym jest *zrolowany tytoń, który może być spożywany w drodze procesu spalania; za papierosy uznaje się: a) tytoń zrolowany nadający się do palenia w tej postaci, który nie jest cygarem albo cygaretką, b) tytoń zrolowany, który w drodze*

⁷ Ch. Cungi, *Stawić czoło uzależnieniom. Alkohol, nikotyna, narkotyki, hazard*, Warszawa 2000, s. 205.

⁸ A. Markiewicz, *Środki odurzające a młodzież. Konspekty dla nauczycieli i lektorów*, Warszawa 1997, s. 21–22.

⁹ M. Gołembowska, *Sięganie po środki toksyczne przez młodzież (przyczynek do badań)*, [w:] T. Sołtysiak (red.), M. Kowalczyk-Jamnicka *Zjawiska patologiczne wśród młodzieży i możliwość przeciwdziałań*, Bydgoszcz 2007, s. 95.

¹⁰ Dz. U. z 1996 r. Nr 10 poz. 55.

¹¹ Dz. U. z 2003 r. Nr 229, poz. 2274.

nieprzemysłowej obróbki jest umieszczany w tubkach z bibuły papierosowej, c) tytoń zrolowany, który w drodze prostej, nieprzemysłowej obróbki jest owijany w bibułę papierosową. Ustawa wprowadziła także pojęcie „papierosa elektronicznego” rozumianego jako wyrób, który może być wykorzystywany do spożycia pary zawierającej nikotynę za pomocą ustnika, lub wszystkie elementy tego wyrobu, w tym kartridże, zbiorniki i urządzenia bez kartridża lub zbiornika; papierosy elektroniczne mogą być jednorazowego użytku albo wielokrotnego napełniania za pomocą pojemnika zapasowego lub zbiornika lub do wielokrotnego ładowania za pomocą kartridżów jednorazowych. Natomiast „nowatorski wyrób tytoniowy” to wyrób tytoniowy inny niż papieros, tytoń do samodzielnego skręcania papierosów, tytoń fajkowy, tytoń do fajki wodnej, cygario, cygaretki, tytoń do żucia, tytoń do nosa lub tytoń do stosowania doustnego.

W ustawie o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych przewidziano ograniczenia związane z dostępem do wyrobów tytoniowych skierowane bezpośrednio do małoletnich. Ochrona ta została ukształtowana dwutorowo. Z jednej strony uregulowano ograniczony dostęp do wyrobów tytoniowych, czego konsekwencją jest zakaz udostępniania wyrobów tytoniowych osobom poniżej lat 18. Z drugiej strony wskazane zostały przepisy dotyczące ochrony małoletnich w przestrzeni publicznej, by nie byli oni narażeni na wdychanie dymu tytoniowego, który powoduje skutki biernego palenia.

S. Hypś analizując ustawę o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych, w kontekście prawnokarnej ochrony małoletnich, wskazuje na dwa ważne przepisy – art. 12 i 13¹². Przewidują one konsekwencje karne wynikające z nieprzestrzegania zakazów zawartych w art. 5 i 6 przedmiotowej ustawy. Wymienione artykuły dotyczą zakazu sprzedawania wyrobów tytoniowych oraz ich palenia w miejscach wskazanych w art. 5 przedmiotowej ustawy.

Zakaz udostępniania wyrobów tytoniowych uregulowany został w art. 6 ustawy. Pierwotnie brzmiał on następująco: „1. Zabrania się sprzedaży wyrobów tytoniowych osobom do lat 18. 2. Zabrania się sprzedaży wyrobów tytoniowych w zakładach opieki zdrowotnej, w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych oraz na terenie obiektów sportowo-rekreacyjnych. 3. Zabrania się sprzedaży wyrobów tytoniowych w automatach. 4. Zabrania się sprzedaży papierosów w opakowaniach zawierających mniej niż dwadzieścia sztuk oraz luzem bez opakowania”. Istotna zmiana art. 6 nastąpiła na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2003 roku o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych¹³.

¹² S. Hypś, *Ochrona rodziny w polskim prawie karnym*, Lublin 2012, s. 209.

¹³ Dz. U. z 2003 r. Nr 229, poz. 2274.

Wówczas została dodana nowa jednostka redakcyjna „1a. W przypadku wątpliwości, co do pełnoletniości kupującego wyroby tytoniowe sprzedawca może zażądać okazania dokumentu potwierdzającego wiek kupującego”. W rezul-tacie między innymi wprowadzenie ustawy z dnia 8 kwietnia 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy Państwowej Inspekcji Sanitarnej¹⁴ skutkowało znaczącą zmianą art. 6. Brzmiał on następująco: „1. Zabrania się sprzedaży wyrobów tytoniowych osobom do lat 18. W miejscu sprzedaży wyrobów tytoniowych umieszcza się widoczną i czytelną informację o treści: „Zakaz sprzedaży wyrobów tytoniowych osobom do lat 18 (art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych)”. 1a. W przypadku wątpliwości co do pełnoletniości kupującego wyroby tytoniowe sprzedawca może zażądać okazania dokumentu potwierdzającego wiek kupującego. 2. Zabrania się sprzedaży wyrobów tytoniowych na terenie podmiotów wykonujących działalność leczniczą w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej, szkół i placówek oświato-wo-wychowawczych oraz obiektów sportowo-rekreacyjnych. 3. Zabrania się sprzedaży wyrobów tytoniowych w automatach. 4. Zabrania się sprzedaży papierosów w opakowaniach zawierających mniej niż dwadzieścia sztuk oraz luzem bez opakowania. 5. Zabrania się sprzedaży detalicznej wyrobów tytoniowych w systemie samoobsługowym, z wyjątkiem sklepów wolnocłowych”. Natomiast na podstawie ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 roku o działalności leczniczej¹⁵ zamieniono nazwę jednego z miejsc objętych zakazem – zakłady opieki zdrowotnej – na podmioty wykonujące działalność leczniczą w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej.

Ostatnia zmiana wynikała z obowiązku wdrożenia dyrektywy parlamen-tu Europejskiego i Rady w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wyko-nawczych i administracyjnych państw członkowskich w sprawie produkcji, prezentowania i sprzedaży wyrobów tytoniowych i powiązanych wyrobów oraz uchylającej dyrektywę 2001/37/WE¹⁶. Wymieniony akt prawny nakła-dał obowiązek wdrożenia przepisów dotyczących między innymi używania papierosów elektronicznych. W związku z tym na podstawie ustawy z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych¹⁷ art. 6 brzmi: „1. Zabrania się udostępniania wyrobów tytoniowych, papierosów elektronicznych lub pojem-ników zapasowych osobom do lat 18. W punkcie detalicznym umieszcza się widoczną i czytelną informację o treści: „Zakaz sprzedaży wyrobów tytonio-wych, papierosów elektronicznych lub pojemników zapasowych osobom do lat

¹⁴ Dz. U. z 2010 r. Nr 811, poz. 529.

¹⁵ Dz. U. z 2015 r. poz. 618.

¹⁶ Dz.U. UE.L. 2014. 127. 1.

¹⁷ t.j. Dz. U. 2016 r. poz. 1331.

18 (art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych)”. 1a. W przypadku wątpliwości co do pełnoletniości kupującego wyroby tytoniowe, papierosy elektroniczne lub pojemniki zapasowe sprzedawca może zażądać okazania dokumentu potwierdzającego wiek kupującego. 2. Zabrania się wprowadzania do obrotu wyrobów tytoniowych, papierosów elektronicznych lub pojemników zapasowych na terenie podmiotów wykonujących działalność leczniczą w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej, szkół i placówek oświatowo-wychowawczych oraz obiektów sportowo-rekreacyjnych. 3. Zabrania się wprowadzania do obrotu wyrobów tytoniowych, papierosów elektronicznych lub pojemników zapasowych w automatach. 4. Zabrania się sprzedaży papierosów w opakowaniach zawierających mniej niż dwadzieścia sztuk oraz luzem bez opakowania. 5. Zabrania się wprowadzania do obrotu wyrobów tytoniowych w systemie samoobstugowym, z wyjątkiem sklepów wolnołowych”.

Na podstawie tej nowelizacji ustawodawca dokonał następujących pozytywnych zmian. Po pierwsze dodał do zakazanych produktów i wyrobów „papierosy elektroniczne lub pojemniki zapasowe”. Po drugie zmieniła się także dyspozycja przepisu – od tej pory nie mówimy już o zakazie sprzedaży a o zakazie udostępniania. Dodatkowo nałożono obowiązek umieszczenia napisu o zakazie sprzedaży papierosów elektronicznych czy pojemników zapasowych osobom do lat 18. Zmienił się także ust. 2 analizowanego artykułu, gdzie dodano możliwość żądania okazania dokumentu potwierdzającego pełnoletniość także w przypadku papierosów elektronicznych lub pojemników zapasowych.

Początkowo, jak zostało powyżej wskazane, art. 6 zakazywał sprzedaży, która zgodnie ze słownikiem języka polskiego jest synonimem „sprzedawać”, a więc „odstąpić komuś coś za pieniądze”¹⁸. W. Kotowski analizując poprzednio obowiązującą treść art. 6 ust. 1 utożsamiał pojęcie „sprzedaży” z wprowadzeniem towaru do obrotu (w tym wypadku wyrobów tytoniowych). W ocenie autora termin „sprzedaż” wyrobów tytoniowych będzie zrealizowany, gdy transakcja odbędzie się w stałym miejscu (skleпах, hurtowniach, magazynach). Może mieć ona miejsce także w przestrzeniach okazjonalnych, takich jak bazar, czy festyn¹⁹. Natomiast pod pojęciem „udostępniać” rozumie się „ułatwianie kontaktu z czymś lub umożliwienie korzystania z czegoś”²⁰. Zmianę tę należy oceniać pozytywnie, ponieważ rozszerza ochronę dzieci przed dostępem do tytoniu. Na podstawie wymienionego powyżej leksykalnego rozumienia pojęć można stwierdzić, że pojęcie „udostępniać” jest zdecy-

¹⁸ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/sprzedawa%C4%87.html> (data dostępu: 10. 03. 2018 r.).

¹⁹ W. Kotowski, *Komentarz do niektórych przepisów ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych*, [w:] *Wykroczenie pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 430.

²⁰ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/udost%C4%99pnia%C4%87.html> (data dostępu: 10. 03. 2018 r.).

dowanie szersze, ponieważ nie odnosi się jedynie do transakcji, tak jak pojęcie „sprzedawca”.

Kluczowe dla dalszej analizy jest określenie, kto jest adresatem przedmiotowego zakazu. M. Kaczochoa analizując poprzednie brzmienie przepisów reprezentował pogląd, że zakaz jest kierowany do wszystkich, ponieważ w treści artykułu brakuje konkretnego adresata tego obowiązku²¹. Jest tak, że ustawodawca w treści art. 6 ust. 1 ustawy nie wskazuje konkretnego podmiotu, który jest zobowiązany do przestrzegania przedmiotowego zakazu. Jednak zarówno z treści drugiego zdania poprzednio obowiązującej ustawy, jak i obecnie obowiązującej, można wywnioskować, że chodzi o działalność gospodarczą, o czym świadczy obowiązek umieszczania informacji o zakazie sprzedaży w punkcie detalicznym. Także z treści art. 6 ust. 1a ustawy wynika uprawnienie wyłącznie sprzedawcy do sprawdzenia wieku, a prawa takiego nie ma każda osoba. Zgodnie z zasadami techniki prawodawczej ustawodawca powinien w jednej jednostce redakcyjnej umieścić ciągłość myśli. W przypadku art. 6 ust. 1 ustawodawca zobowiązania sprzedawcy do umieszczania informacji nie zamieścił w oddzielnym ustępie. Przeciwnie, zdanie drugie art. 6 ust. 1 stanowi dopełnienie zdania pierwszego, ponieważ konkretyzuje zakaz udostępniania jedynie do handlu detalicznego. Nawet jeżeli ustawodawca w treści artykułu użył sformułowania „udostępniać”, to i tak należy je rozumieć jako czynność związaną z handlem detalicznym. Przy czym użycie szerszego pojęcia sprawia, że nie będą to tylko czynności związane z transakcją, ale udostępnianie może polegać na otrzymywaniu gratisów w przypadku promocji wymienionych towarów, czy chociażby bezpłatnego testowania w punkcie detalicznym. Zatem adresatem zakazu jest osoba udostępniająca zabronione środki osobom poniżej 18 roku życia, która wykonuje swoje obowiązki związane z handlem detalicznym.

Aktualnie treść artykułu nie jest w pełni satysfakcjonująca, ponieważ nie chroni małoletnich przed udostępnianiem im tytoniu przez inne osoby, niezajmujące się handlem detalicznym. Zatem 18-latek będzie mógł sprzedać swojemu młodszemu koledze papierosy i nie poniesie za to odpowiedzialności. Podobnie będzie w sytuacji, gdy najbliższy członek rodziny, czy też sąsiad, udzieli małoletniemu np. elektronicznego papierosa. Zatem postuluję wprowadzenie dodatkowego wykroczenia, którego sprawcą będzie każdy udzielający wyrobów tytoniowych i elektronicznych papierosów małoletnim. Argumentem przemawiającym za tym jest fakt, że żadna inna ustawa nie odnosi się do ochrony małoletnich przed wyrobami tytoniowymi. Przeciwnie jest ochrona małoletnich przed alkoholem, gdzie dzieciom poniżej 18 lat przysługuje ochrona dwutorowa. Z jednej strony na podstawie ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, gdzie uregulowa-

²¹ M. Kaczochoa, *Komentarz do artykułu 6, LEX*.

no zakaz sprzedaży lub podawania napojów alkoholowych osobom poniżej 18 lat. Z drugiej strony ochrona małoletnich została rozszerzona na przepisy kodeksu karnego, a konkretnie na przestępstwo rozpijania. Natomiast kodeks karny nie reguluje odpowiedzialności nawet za spowodowanie uzależnienia od tytoniu. W związku z tym konieczna jest ochrona małoletnich przed udostępnianiem im wyrobów tytoniowych i elektronicznych papierosów poza handlem detalicznym.

Ważne rozwiązanie w zakresie ochrony dzieci przed niebezpiecznymi substancjami przewidziano w art. 6 ust. 1a, który został dodany na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych. Brzmiał on następująco: „*W przypadku wątpliwości co do pełnoletności kupującego wyroby tytoniowe sprzedawca może zażądać okazania dokumentu potwierdzającego wiek kupującego*”. Następnie dodano do produktów wymagających sprawdzenia wieku przy sprzedaży także papierosy elektroniczne lub pojemniki zapasowe, co stanowi konsekwencję przyjętej zmiany. Zasadnie twierdzi W. Kotowski, że podstawą potwierdzenia pełnoletności nie może być np. informacja znajomego kupującego, iż faktycznie ukończył on 18 lat²². Podobnie niedopuszczalna będzie sytuacja, gdy sprzedawca sprzeda osobie mającej mniej niż 18 lat wyroby tytoniowe, bo zna ją „z widzenia”, gdyż oboje mieszkają w niewielkiej miejscowości. Zasięganie w taki sposób wiedzy o wieku małoletniego jest niedopuszczalne i nie chroni kompleksowo dzieci. Zatem dokumentami potwierdzającymi wiek kupującego będą dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, legitymacja szkolna czy legitymacja studencka. Ważne jest to, że kupujący musi udowodnić, iż ma ukończone 18 lat. Jeżeli tego nie uczyni, sprzedawca nie ma prawa sprzedać mu wyrobów tytoniowych.

Katalog miejsc objętych zakazem wprowadzania omawianych środków został uregulowany w art. 6 ust. 2 przedmiotowej ustawy. Wymieniony zakaz dotyczy wprowadzania do obrotu wyrobów tytoniowych, papierosów elektronicznych lub pojemników zapasowych, między innymi na teren szkół i placówek oświatowo-wychowawczych czy obiektów sportowo-rekreacyjnych. Definicja szkoły i placówki oświatowej znajduje się w ustawie o systemie oświaty. Zgodnie z art. 2 pkt. 2 tego aktu prawnego szkołami są szkoły: podstawowe (w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi i sportowymi, sportowe i mistrzostwa sportowego), gimnazja (w tym: specjalne, integracyjne, dwujęzyczne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi, sportowymi i przysposabiającymi do pracy, sportowe i mistrzostwa sportowego), ponadgimnazjalne (w tym: specjalne, integracyjne, dwujęzyczne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi i sportowymi, sportowe, mistrzostwa sportowego, rolnicze i leśne), artystyczne. Ustawa z dnia 14 grud-

²² W. Kotowski, *Komentarz do...*, op. cit., s. 430.

nia 2016 r. Prawo oświatowe²³ pod pojęciem szkoły rozumie: szkoły podstawowe, w tym specjalne, integracyjne, z oddziałami przedszkolnymi, integracyjnymi, specjalnymi, przysposabiającymi do pracy, dwujęzycznymi, sportowymi i mistrzostwa sportowego, sportowe i mistrzostwa sportowego; ponadpodstawowe, w tym: specjalne, integracyjne, dwujęzyczne, z oddziałami integracyjnymi, specjalnymi, dwujęzycznymi, sportowymi i mistrzostwa sportowego, sportowe, mistrzostwa sportowego, rolnicze, leśne, morskie, żeglugi śródlądowej oraz rybołówstwa, a także artystyczne. Zaś w nowej ustawie oświatowej także placówki opiekuńczo-wychowawcze należą do systemu oświaty. Są to także wszelkie formy opieki nad dziećmi i młodzieżą, których dotyczy ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej²⁴, tj. placówki wsparcia dziennego, którymi zgodnie z art. 24 ust. 1 ustawy są m.in. świetlice, kluby i ogniska wychowawcze, jak też formy rodzinnej pieczy zastępczej, do których art. 39 ust. 1 ustawy zalicza rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka i placówki opiekuńczo-wychowawcze, które zgodnie z art. 101 ust. 1 ustawy dzielą się na placówki typu socjalizacyjnego, interwencyjnego, specjalistyczno-terapeutycznego i rodzinnego. Zatem niedopuszczalne jest sprzedawanie wyrobów tytoniowych zwłaszcza w sklepikach szkolnych, ale również w sklepie ogólnospżywczym znajdującym się na terenie szkoły, np. w oddzielnym budynku. Ponadto do placówek oświatowo-wychowawczych zalicza się także szkolne schroniska młodzieżowe, umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku i organizacji czasu wolnego. Zdaniem W. Kotowskiego obiektami sportowo-rekreacyjnymi są obiekty otwarte i zamknięte, które służą uprawianiu sportu i rekreacji (stacjonarne, obwoźne lub obnośne)²⁵. Można do nich zaliczyć chociażby orliki, boiska, a także wszelkie inne miejsca, gdzie można uprawiać sport, np. podczas dnia sportu czy innego lokalnego festynu. Zakaz sprzedaży wyrobów tytoniowych będzie miał miejsce także na terenie cyrku, który jest obiektem rekreacyjnym.

Od początku obowiązywania ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych w art. 6 ust. 3 zakazana była sprzedaż wyrobów tytoniowych w automatach. Dopiero ostatnia nowelizacja przepisów zmieniła brzmienie tej jednostki redakcyjnej, która obecnie stanowi: „*Zabrania się wprowadzania do obrotu wyrobów tytoniowych, papierosów elektronicznych lub pojemników zapasowych oraz ich części w automatach*”. W wyniku wprowadzonej zmiany nie tylko rozszerzono katalog produktów zakazanych, lecz także zmieniono znamię czasownikowe, ponieważ zastąpiono termin „sprzedaje” terminem „wprowadzanie”. Zgodnie ze słow-

²³ Dz. U. 2017 r., poz. 2203.

²⁴ T. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 996.

²⁵ W. Kotowski, *Komentarz do...*, op. cit., s. 431.

nikiem języka polskiego, automat to między innymi „maszyna wykonująca czynność lub ciąg czynności bez udziału człowieka”²⁶. W. Kotowski wskazuje, że transakcja sprzedaży za pomocą automatu odbywa się bez sprzedawcy i polega na wrzuceniu pieniędzy i wybraniu odpowiedniego wyrobu tytoniowego²⁷. Objęcie zakazem sprzedaży automatów jest istotne, ponieważ jest to sprzedaż bez jakiegokolwiek kontroli i w konsekwencji małoletni mieliby do niej łatwy dostęp. Także na problem zbyt łatwego kupowania wyrobów tytoniowych przez osoby poniżej 18 roku życia zwrócił uwagę M. Kaczocho. Autor odniósł się również do sprzedaży papierosów na tzw. sztuki. Uważa on, że wprowadzony zakaz będzie pozwalał na zwiększenie popytu na papierosy poprzez częstszy ich zakup przez osoby fizyczne. Poza tym sprzedaż na sztuki powoduje, że osoba fizyczna nie przeczyta obowiązkowej informacji zamieszczonej na opakowaniu papierosów odnośnie do ich szkodliwości²⁸. Sprzedaż papierosów na sztuki jest niestety popularna wśród młodych osób.

Ochrona społeczeństwa, a zwłaszcza małoletnich, przed nikotyną ma również zakres przestrzenny, zostały bowiem uregulowane miejsca, gdzie nie można palić papierosów. Zatem cenny jest pogląd przedstawiony przez P. Szreniawskiego, że „polityka prawnego uregulowania palenia tytoniu powinna być dostosowana do swoich czasów, zapotrzebowań, wiedzy i wielu innych czynników składających się na mądre prawodawstwo. Właściwe wydaje się przyjąć za cel regulacji palenia tytoniu to, aby kto chce palić – mógł palić, a ten kto nie chce – nie palił (czynnie ani biernie). O ile słuchacz muzyki może zaopatrzyć się w słuchawki, aby nie narzucać sąsiadom brzmienia swoich ulubionych melodii, to palacz potrzebuje wydzielonego pomieszczenia, strefy, z której dym nie dosięgnie płuc współobywateli”²⁹. Odnosząc się do przedstawionego poglądu, zasadnie zwracają uwagę M. Balwicka-Szczyrba i Ł. Balwicki, że zakaz palenia papierosów wynika z ochrony osób niepalących przed biernym paleniem³⁰. Konsekwencją tej ochrony osób niepalących jest tworzenie stref wolnych od dymu tytoniowego³¹.

Zamknięty katalog miejsc objętych zakazem został wyszczególniony w art. 5 przedmiotowej ustawy. Jednak nie zawsze był on tak obszerny jak obecnie, a poza tym nie wszystkie zakazy są związane z miejscami, gdzie dzieci i młodzież przebywają najczęściej. Odnosząc się bezpośrednio do ochro-

²⁶ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/automat.html> (data dostępu: 9. 03. 2018 r.).

²⁷ W. Kotowski, *Komentarz do...*, op. cit., s. 431.

²⁸ M. Kaczocho, *Komentarz do art. 6*, LEX.

²⁹ P. Szreniawski, *Strefa wolna od dymu tytoniowego w zakładach publicznych*, [w:] *Prawne gwarancje ochrony praw jednostki wobec działań administracji publicznej*, Rzeszów 2002, s. 488.

³⁰ M. Balwicka-Szczyrba, Ł. Balwicki, *Praktyka korzystania przez rady gminy z kompetencji do wprowadzania stref wolnych od dymu tytoniowego*, „Samorząd Terytorialny” 2010, nr 9, s. 59.

³¹ B. Jaworska-Dębska, *Przeciwdziałanie nikotynizmowi*, [w:] Z. Duniewska (red.), B. Jaworska-Dębska, M. Stahl, *Prawo administracyjne materialne: Pojęcia, instytucje, zasady*, Warszawa 2014, s. 397.

ny dzieci, to pierwotnie były to głównie szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze³². Kolejne nowelizacje zwiększały katalog miejsc objętych ochroną przed paleniem. Na podstawie ustawy z dnia 8 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej³³ mowa już była o jednostkach organizacyjnych systemu oświaty, o których mowa w przepisach o systemie oświaty, oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, o których mowa w przepisach o pomocy społecznej. Dodano także pomieszczenia obiektów kultury i wypoczynku do użytku publicznego, lokale gastronomiczno-rozrywkowe, środki pasażerskiego transportu publicznego oraz obiekty służące obsłudze podróżnych, przystanki komunikacji publicznej, pomieszczenia obiektów sportowych czy ogólnodostępne miejsca przeznaczone do zabaw dla dzieci. Obecnie w wyniku nowelizacji z 2016 r. art. 5 brzmi: *„Zabrania się palenia wyrobów tytoniowych, w tym palenia nowatorskich wyrobów tytoniowych, i palenia papierosów elektronicznych, z zastrzeżeniem art. 5a: 1) na terenie zakładów leczniczych podmiotów leczniczych i w pomieszczeniach innych obiektów, w których są udzielane świadczenia zdrowotne; 2) na terenie jednostek organizacyjnych systemu oświaty, o których mowa w przepisach o systemie oświaty, oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, o których mowa w przepisach o pomocy społecznej, 3) na terenie uczelni, 4) w pomieszczeniach zakładów pracy innych niż wymienione w pkt 1 i 2; 5) w pomieszczeniach obiektów kultury i wypoczynku do użytku publicznego; 6) w lokalach gastronomiczno-rozrywkowych; 7) w środkach pasażerskiego transportu publicznego oraz w obiektach służących obsłudze podróżnych; 8) na przystankach komunikacji publicznej; 9) w pomieszczeniach obiektów sportowych; 10) w ogólnodostępnych miejscach przeznaczonych do zabaw dzieci; 11) w innych pomieszczeniach dostępnych do użytku publicznego”*. Rację ma B. Jaworska-Dębska, że wymienione powyżej zakazy powinny być powszechnie znane³⁴. Na podstawie tego artykułu można stwierdzić, że ustawodawca rozszerzył zakazane czynności o „palenie nowatorskich wyrobów tytoniowych i palenie papierosów elektronicznych”. Stanowi to konsekwencję wprowadzenia regulacji ograniczających dostęp do elektronicznych papierosów. Jednocześnie służy to pełniejszej ochronie dzieci i młodzieży, ponieważ zakaz nie tylko dotyczy osób dorosłych palących w pobliżu dzieci, ale przede wszystkim osób poniżej 18 roku życia, które również do tej pory często używały elektronicznych papierosów. Do momentu uregulowania powyższej nowelizacji palenie e-papierosa było legalne.

³² Dz. U. z 1996 r. Nr 10, poz. 55.

³³ Dz. U. z 2010 r. Nr 81, poz. 529.

³⁴ B. Jaworska-Dębska, *Przeciwdziałanie nikotynizmowi*, [w:] *Prawo administracyjne materialne: Pojęcia, instytucje, zasady*, (red.) Z. Duniewska, B. Jaworska-Dębska, M. Stahl, Warszawa 2014, s. 397.

Ustawodawca tworząc katalog miejsc, gdzie nie można palić papierosów, użył szerokiego pojęcia – jednostki organizacyjne oświaty. Zgodnie z ustawą o oświacie w skład systemu oświaty wchodzi: przedszkola, szkoły, placówki oświatowo-wychowawcze, placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych, placówki artystyczne, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodki umożliwiające dzieciom i młodzieży, o których mowa w art. 16 ust. 7, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację odpowiednio obowiązku, o którym mowa w art. 14 ust. 3, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki oraz placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania, zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne, kolegia pracowników służb społecznych. Z punktu widzenia ochrony małoletnich przed nieograniczonym dostępem do wyrobów tytoniowych należy wskazać, że jest to dość szeroki katalog miejsc, w których aktywnie uczestniczą dzieci i młodzież. Jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, zgodnie z ustawą o pomocy społecznej, są ośrodki pomocy społecznej (gminne ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centrum pomocy społecznej, regionalne ośrodki polityki społecznej). M. Kaczochoa sygnalizuje, że nie ma legalnej definicji „obiektów kultury”, jednak powołuje się na art. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Autor wymienia następujące formy organizacyjne działalności kulturalnej: teatry, opery, filharmonie, galerie sztuki, instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, czy ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury³⁵. Małoletni przede wszystkim przebywają często w miejskich domach kultury czy w kinach.

Kluczowe jest wyjaśnienie terminu ogólnodostępne miejsca przeznaczone do zabaw dla dzieci. Zgodnie ze słownikiem „ogólnodostępny” oznacza „dostępny dla wszystkich”³⁶. M. Balwicka-Szczyrba, Ł. Balwicki jako przykład wskazują miejsce, które stanowi obszar o charakterze zarówno otwartym lub zamkniętym, gdzie dzieci będą mogły się bawić. Autorzy jako przykłady podają place zabaw, wyodrębnione place dla dzieci, boiska, a także skwery³⁷.

³⁵ M. Kaczochoa, *Komentarz do art. 5*, LEX.

³⁶ <http://sjp.pl/og%C3%B3lnodost%C4%99pny> (data dostępu: 11. 03. 2018 r.).

³⁷ M. Balwicka-Szczyrba, Ł. Balwicki, *Ustawowy zakaz palenia wyrobów tytoniowych*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2012, nr 1, s. 165.

Podobne miejsca do zabaw wymienia M. Kaczocho³⁸. Ze względu na zwiększoną liczbę powstających tzw. prywatnych placów zabaw przy strzeżonych blokach powstaje wątpliwość, co do obowiązywania w stosunku do nich przedmiotowych zakazów. Wydaje się, że jeżeli plac zabaw, który będzie ogrodzony, a zarazem będzie się znajdował na zamkniętym osiedlu będzie objęty przedmiotowym zakazem. Należałoby przyjąć, że w sytuacji, gdy będzie to ogrodzony plac zabaw, na który będzie można wejść po użyciu domofonu, to nie będzie to plac zabaw ogólnodostępny. Odmiennie będzie w przypadku placu zabaw znajdującego się między blokami, nawet gdy jest ogrodzony, a można do niego wejść bez ograniczeń, to wypełnia on przesłankę ogólnodostępnego miejsca przeznaczonego do zabaw dla dzieci. Niemniej odnosząc się do pierwszego przykładu, brak charakteru ogólnodostępnego nie oznacza, że będzie dozwolone palenie wyrobów tytoniowych na takim placu zabaw, gdyż to regulamin budynku może wprowadzać przedmiotowy zakaz. Właściciel nieruchomości może również zakazać palenia elektronicznych papierosów, co stanowiłoby dobrą praktykę.

M. Głowacka i J. Zdanowska podkreślają, że wymieniony w art. 5 ust. 1 katalog miejsc objętych zakazem palenia wyrobów tytoniowych nie ma charakteru bezwzględny. Wynika to z tego, że ustawodawca na podstawie art. 5a ust. 3 ustawy upoważnił właściciela lub zarządzającego nieruchomością do wyłączenia zakazu indywidualnych pokoi w obiektach służących celom mieszkalnym. Właściciel może także wyznaczyć palarnię w obiektach, których zadaniem jest obsługa podróżnych, w hotelach, na terenie uczelni, w pomieszczeniach zakładów pracy, w domach pomocy społecznej lub domach spokojnej starości oraz w lokalach gastronomicznych³⁹. Tymczasem M. Balwicka-Szczyrba i Ł. Balwicki reprezentują pogląd, że katalog miejsc objętych zakazem palenia wyrobów tytoniowych jest niepełny i powoduje wiele wątpliwości interpretacyjnych, co w praktyce może spowodować brak jednolitej wykładni analizowanych przepisów⁴⁰. Oznacza to, że nie można całkowicie uchronić dzieci przed byciem tzw. biernym palaczem, ponieważ będą one narażać swoje zdrowie np. podczas wyjścia do restauracji, gdzie rodzina będzie siedziała w części przeznaczonej dla palaczy.

Wprowadzona nowelizacja przepisów o ochronie zdrowia przed następstwami spożywania tytoniu i wyrobów tytoniowych zmieniła także brzmienie przepisów karnych a konkretniej art. 13. Przed ustanowieniem powyższej zmiany obowiązywały dwa wykroczenia o odmiennej sankcji. Po pierwsze karą grzywny do 2000 zł była zagrożona sprzedaż wyrobów tytoniowych. Tą samą sankcją było zagrożone nieumieszczanie informacji o zakazie sprzeda-

³⁸ M. Kaczocho, *Komentarz do art. 5*, LEX.

³⁹ M. D. Głowacka, J. Zdanowska, *Zdrowie publiczne w Polsce*, Warszawa 2013, s. 97–98.

⁴⁰ M. Bawlicka-Szczyrba, Ł. Bawicki, *Ustawowy zakaz...*, op. cit., s. 164.

ży wyrobów tytoniowych zgodnie z art. 6, a także zachowanie tego, kto będąc właścicielem lub zarządzającym obiektem lub środkiem transportu, wbrew przepisom art. 5 ust. 1a, nie umieszczał informacji o zakazie palenia tytoniu. Po drugie, ustawodawca w oddzielnej jednostce redakcyjnej umieścił odpowiedzialność za palenie wyrobów tytoniowych w miejscach objętych zakazem określonym w art. 5 – wówczas sprawca może dostać karę grzywny w wysokości do 500 zł. W wyniku ostatniej nowelizacji, a więc z 2016 r., art. 13 brzmi: „1. Kto: 1) wprowadza do obrotu wyroby tytoniowe, papierosy elektroniczne lub pojemniki zapasowe lub nie umieszcza informacji o zakazie ich sprzedaży wbrew przepisom art. 6 ust. 1, 2-5, 2) będąc właścicielem lub zarządzającym obiektem lub środkiem transportu, wbrew przepisom art. 5 ust. 1a, nie umieszcza informacji o zakazie palenia, podlega karze grzywny do 2 000 zł. 2. Kto pali wyroby tytoniowe, nowatorskie wyroby tytoniowe lub papierosy elektroniczne wbrew postanowieniom art. 5, podlega karze grzywny do 500 zł. 3. W przypadkach określonych w ust. 1 i 2 orzekanie następuje w trybie przepisów o postępowaniu w sprawach o wykroczenia”. Wprowadzone zmiany wynikały z wcześniej wprowadzonej dyrektywy w zakresie ograniczenia używania papierosów elektronicznych.

Ustawodawca wyodrębnił dwa oddzielne wykroczenia, zagrożone zupełnie odmienną wysokością grzywny. Jedno związane jest z konsekwencją nieprzestrzegania zakazów palenia i zostało uregulowane w art. 13. ust. 2 ustawy. Drugie wykroczenie dotyczy między innymi wprowadzania określonych środków wbrew przepisom art. 6 ustawy, a zostało ono stypizowane w art. 13 ust. 1 ustawy. Rację ma zatem W. Kotowski, że przedmiotem ochrony art. 13 ustawy jest zdrowie ludzkie⁴¹. Rodzajowym przedmiotem ochrony jest tu zdrowie, zaś indywidualnym – ochrona społeczeństwa przed nieograniczonym dostępem do wyrobów tytoniowych i papierosów elektronicznych.

Zaczynając od wykroczenia określonego w art. 13 ust. 1 ustawy należy wyjaśnić, co należy rozumieć pod pojęciem „wprowadzać”. Ze względu na to, że termin ten jest dość szeroki, należy przytoczyć jego interpretację bezpośrednio związaną z omawianym przepisem, czyli jako „zacząć coś stosować lub oddać do użytku, na usługi czyjeś lub czegoś”⁴². Rozumienie to jest szerokie, ponieważ obejmuje nie tylko oddawanie czegoś w postaci transakcji, ale także tylko do użytku. Wprowadzona zmiana w zakresie czynności wykonawczej czynu zabronionego związana jest ze zmianą treści art. 6, gdzie była mowa o udostępnieniu wyrobów tytoniowych a nie tylko ich sprzedaży, jak to było wcześniej uregulowane. Zatem podmiotem wykroczenia będzie osoba udostępniająca np. wyroby tytoniowe, która wykonuje te czynności w związku z handlem detalicznym. Jednak zgodnie z art. 14, jeżeli czyn został popeł-

⁴¹ W. Kotowski, *Komentarz do...*, op. cit., s. 431.

⁴² <http://sjp.pwn.pl/szukaj/wprowadza%C4%87.html> (data dostępu: 10. 03. 2018 r.).

niony w zakresie działalności przedsiębiorcy, za sprawcę czynu zabronionego uznaje się osobę odpowiedzialną za wprowadzenie tych towarów do obrotu. V. Konarska-Wrzosek zawęża zastosowanie art. 14 do sytuacji, gdy przedsiębiorca naruszy zakaz z art. 13 ust. 1 pkt. 1 a, ale jedynie w zakresie zakazu sprzedaży wyrobów tytoniowych w określonych miejscach⁴³. Zaś zdaniem W. Kotowskiego chodzi o osobę, która poleciła łamanie zakazu określonego w art. 6 ustawy. Może to być np. sam przedsiębiorca lub osoba, do której obowiązków służbowych należy wprowadzanie do obrotu wyrobów tytoniowych⁴⁴. Może być to również kierownik, który nadzoruje pracę pracownika i jednocześnie zleca mu sprzedaż papierosów osobom poniżej 18 roku życia.

V. Konarska-Wrzosek reprezentuje pogląd, że analizowane wykroczenie sprawca może popełnić umyślnie i nieumyślnie. Działanie nieumyślne może być popełnione w sytuacji, gdy na skutek niezachowania przez sprawcę należytej ostrożności w zakresie ochrony i ustalenia wieku osoby kupującej przedmiotowe wyroby, dokona ona ich sprzedaży⁴⁵. Możliwość popełnienia przez sprawcę wykroczenia umyślnie lub nieumyślnie wynika z art. 5 k.w., który stanowi, że „*wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, chyba, że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko za wykroczenia umyślne*”. W treści art. 13 ustawy nie użyto sformułowania, że wymienione wykroczenia mogą być popełnione nieumyślnie, co pozwala stwierdzić, że czyny te mogą być popełnione zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie. Mogą to być sytuacje, gdy sprawca źle zinterpretuje wiek nabywcy, czy na podstawie innych okoliczności może przypuszczać, że kupującym jest osoba pełnoletnia. Niemniej, jeżeli sprzedawcy „nie będzie się chciało” sprawdzić wieku, to nie można mówić w tym przypadku o działaniu nieumyślnym, bo sprawca przewidywał możliwość, że kupujący nie ukończył 18 lat, a pomimo tego sprzedał wyroby tytoniowe.

Ze względu na brak jednolitej granicy odpowiedzialności karnej i momentu bycia osobą pełnoletnią, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów może się zdarzyć tak, że 17-letni ekspedient sprzeda swojemu niespełna 18-letniemu koledze papierosy i poniesie odpowiedzialność karną. Wynika to z art. 8 k.w., „na zasadach określonych w niniejszej ustawie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat”. W przypadku popełnienia wykroczenia nie traktuje się odmiennie osób między 17 a 18 rokiem życia, tak jak ma to miejsce na podstawie art. 10 §4 k.k., gdzie można zastosować wobec nich środki przewidziane na podstawie ustawy o powstępowaniu w sprawach nieletnich. Gdyby jednak okazało się, że 16-letni uczeń będący w sklepie na praktyce sprzedawałby kolegom papierosy, to nie będzie to czyn

⁴³ V. Konarska-Wrzosek, *Ochrona dziecka w polskim prawie karnym*, Toruń 1999, s. 120–121.

⁴⁴ W. Kotowski, *Komentarz do...*, op. cit., s. 435.

⁴⁵ V. Konarska-Wrzosek, *Ochrona dziecka...*, op. cit., s. 120.

karalny w rozumieniu art. 1 par. 2 pkt. 2 lit. b ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, ponieważ nie jest to wykroczenie enumeratywnie wymienione wśród wykroczeń rozumianych jako czyn karalny. W sytuacji, gdy nieletni będzie kilkakrotnie to czynił, można uznać, że jest to przejaw demoralizacji, ponieważ zgodnie z art. 4 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich są to okoliczności świadczące o demoralizacji. Będzie to mogło stanowić naruszenie zasad współżycia społecznego, a w tym przypadku zasad obowiązujących w sklepie, w postaci zakazu sprzedaży tytoniu osobom niepełnoletnim.

Podobnie będzie w przypadku popełnienia wykroczenia określonego w art. 13 ust. 2 dotyczącego palenia w miejscach określonych w art. 5 ustawy przez osobę poniżej 17 lat, ponieważ wykroczenie to nie jest czynem karalnym w rozumieniu ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Wprowadzanie do obrotu zakazanych środków jest wykroczeniem formalnym, ponieważ nie jest istotne, co nabywca, który nie ma ukończonych 18 lat, dalej z nimi zrobi. Może być tak, że nastolatek zakupione wyroby tytoniowe sprzeda drożej kolegom ze szkoły. Zatem dla penalizacji wykroczenia wystarczy sam fakt wprowadzenia ich do obrotu.

Za to wykroczenie została przewidziana zdecydowanie zbyt niska kara grzywny. Stanowi to argument, aby zamienić analizowany czyn zabroniony na przestępstwo zagrożone karą grzywny. Na podstawie art. 15 ustawy dopuszczalne jest orzeczenie przez sąd przypadku wyrobów tytoniowych stanowiących przedmiot czynu zabronionego, choćby nie stanowiły one własności sprawy. Wydaje się, że wymieniony przepis odnoszący się do przypadku powinien dotyczyć także elektronicznych papierosów. W związku z tym należy postulować dodanie do przedmiotów objętych przypadkiem także elektronicznych papierosów.

Zdaniem O. Sitarz małoletni są bezpośrednio chronieni na podstawie art. 13 ust. 1, który reguluje odpowiedzialność karną za sprzedaż wyrobów tytoniowych osobom poniżej 18 roku życia oraz w miejscach wyszczególnionych w art. 6 ust. 1 ustawy⁴⁶. Konkludując należy podkreślić, że analizowany przepis nie chroni kompleksowo małoletnich przed udzieleniem im zakazanych wyrobów przez inną osobę niż sprzedawca, np. przez starszego kolegę ze szkoły czy członka rodziny, sąsiada. Pozytywnie należy ocenić zaś, że nowelizacja z 2016 r. wprowadziła zakaz udostępnia małoletnim także elektronicznych papierosów, co służy ich ochronie.

Drugie wykroczenie dotyczy palenia w miejscach objętych zakazem na podstawie art. 5. Przedmiotem ochrony jest tu zdrowie publiczne. Zakaz palenia wyrobów tytoniowych w określonych miejscach stanowi próbę elimina-

⁴⁶ O. Sitarz, *Ochrona praw dziecka w polskim prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*, Katowice 2004, s. 102.

cji substancji szkodliwych dla zdrowia, takich jak tytoń, co stanowi jeden z filarów ochrony zdrowia publicznego w ujęciu administracyjnym⁴⁷. Należy z tym zapatrywaniem w pełni się zgodzić, ponieważ osoby palące wyroby tytoniowe zagrażają szerszej grupie osób przebywających w ich otoczeniu.

Zgodnie ze słownikiem „palić” to znaczy między innymi „wciągać do płuc dym z żarzącego się papierosa, fajki, cygara i go wydmuchiwać”⁴⁸. Oznacza to, że aby było popełnione wykroczenie, sprawca musi mieć zapalonego papierosa i wciągać dym z niego do płuc. Na podstawie nowelizacji z 2016 r. dodano do zakazu palenie „nowatorskich wyrobów tytoniowych lub papierosów elektronicznych”. Zatem trzymanie papierosa jeszcze niezapalonego przy ustach nie stanowi dokonania, a jedynie usiłowanie wykroczenia. W związku z tym paleniem nie będzie tylko trzymanie papierosa przy ustach. Zatem teoretycznie, gdy funkcjonariusz zobaczy osobę trzymającą przy ustach niezapalony papierosa, to będziemy mieli wówczas do czynienia z usiłowaniem popełnienia wykroczenia, za które będzie wymierzona kara grzywny, jak za popełnienie wykroczenia.

S. Hypś reprezentuje pogląd, że największe znaczenie, odnosząc się do ochrony małoletnich, ma art. 13 analizowanej ustawy. Wynika to z tego, że ustawodawca nie tylko zawarł w katalogu zakaz palenia wyrobów tytoniowych, ale również zminimalizował niebezpieczeństwo biernego palenia⁴⁹. Zaś zdaniem O. Sitarz ochrona dziecka na podstawie obowiązujących przepisów jest niekompletna. Postuluje ona objęcie zakazem także zatrucie organizmu dymem nikotynowym. Autorka argumentuje swoją propozycję w następujący sposób. Po pierwsze koniecznością objęcia zakazem szkodliwego biernego palenia. Po drugie O. Sitarz uważa, że skoro istnieje zakaz powodowania u dziecka jakiegokolwiek uszczerbku na zdrowiu, to zakazem też powinna być objęta przedstawiona powyżej propozycja. Zatem autorka proponuje nową jednostkę redakcyjną – ust. 1a, który przewidywałby zakaz palenia tytoniu w obecności małoletnich (przynajmniej) poniżej 15 roku życia we wszelkich pomieszczeniach zamkniętych. Trafnie uzasadnia O. Sitarz, że skoro prawodawca ustanowił zakaz palenia między innymi w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych, to tym bardziej należy zakazać palenia tytoniu w obecności małoletniego⁵⁰. Stanowisko przedstawione przez O. Sitarz jest godne szerszego przeanalizowania. Autorka słusznie podkreśla, że obecna ochrona dzieci jest niewystarczająca i wymaga zaostrzenia. Jednak wprowadzenie zakazu palenia tytoniu we wszelkich pomieszczeniach zamkniętych, gdzie przebywają małoletni poniżej 15 roku życia wydaje się zbyt

⁴⁷ J. Wegner-Kowalska, *Zdrowie człowieka jako przedmiot ochrony prawa administracyjnego*, [w:] *Dobra chronione w prawie administracyjnym*, (red.) Z. Duniewska, Łódź 2014, s. 92.

⁴⁸ <http://sjp.pwn.pl/slowniki/pali%C4%87.html> (data dostępu: 26 października 2015 roku).

⁴⁹ S. Hypś, *Ochrona rodziny...*, op. cit., s. 209.

⁵⁰ O. Sitarz, *Ochrona praw...*, op. cit., s. 103.

daleko idące. W praktyce oznaczałoby to, że palenie tytoniu przez rodziców, gdy w domu są małe dzieci, stanowiłoby wykroczenie. Zaproponowane rozwiązanie powodowałoby zbyt dużą ingerencję w życie rodziny, jak też w prywatność jej dorosłych członków. W rezultacie funkcjonowałby martwy przepis, który byłby trudny do kontroli i egzekwowania jego przestrzegania, a także odznaczałby się on zbyt dużym rygoryzmem.

Małoletni chronieni są przed nikotyzmem także w sposób pośredni, na podstawie art. 8 ustawy, dotyczącego zakazu reklamy i promocji. Przepis ten stanowi, że: *1. Zabrania się reklamy wyrobów tytoniowych, papierosów elektronicznych, pojemników zapasowych lub rekwizytów tytoniowych i promocji wyrobów tytoniowych, papierosów elektronicznych, pojemników zapasowych lub rekwizytów tytoniowych oraz reklamy i promocji produktów imitujących te wyroby, lub symboli związanych z używaniem tytoniu, wyrobów tytoniowych, papierosów elektronicznych lub pojemników zapasowych, w szczególności: 1) w telewizji, radiu, kinach, podmiotach leczniczych, szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych, w prasie dziecięcej i młodzieżowej, na terenie obiektów sportowo-rekreacyjnych oraz w innych miejscach publicznych; 2) w prasie innej niż wymieniona w pkt . 3) na plakatach, w tym plakatach wielkoformatowych; 4) w środkach usług informatycznych. 2. Zabrania się sponsorowania przez firmę tytoniową, w tym producenta lub importera wyrobów tytoniowych oraz producenta lub importera powiązanych wyrobów, działalności sportowej, kulturalnej, oświatowej, zdrowotnej i społeczno-politycznej.* Warto zwrócić uwagę, że ustawa wprost nie wskazuje, że zakazana jest, kierowana do małoletnich, reklama wyrobów tytoniowych czy chociażby papierosów elektronicznych. Ustawodawca wymienił jedynie skromny katalog miejsc objętych zakazem. Niemniej warto wyeksponować te, do których dzieci mają największy dostęp, a więc telewizję, radio, kino, szkoły, ale także młodzieżową prasę dziecięcą.

Pomimo tego, że wyroby tytoniowe uznawane są przez Światową Organizację Zdrowia za substancję psychoaktywną, podobnie jak alkohol czy narkotyki, to regulacje prawne normujące te środki nie chronią małoletnich w równym stopniu. Co prawda sankcje karne za podawanie lub sprzedawanie wyrobów alkoholowych i tytoniu są zbliżone, jednak w przypadku napojów alkoholowych zdecydowanie bardziej dotkliwe są sankcje administracyjne. Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi zna konstrukcję utraty zezwolenia na prowadzenie działalności związanej ze sprzedażą lub podawaniem napojów alkoholowych w przypadku ich sprzedaży małoletnim, co stanowi dotkliwą konsekwencję dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. W rezultacie same sankcje karne, które nie są zbyt dotkliwe, nie spełniają funkcji represyjnej prawa. Można zatem stwierdzić, że ustawodawcy nie zależy aż tak bardzo na ochronie społeczeństwa, a zwłaszcza dzieci, przed tytoniem. Jednak analizując ustawę poświęconą

tytoniowi, należy pozytywnie ocenić zmiany pod kątem zaostrzenia przepisów związanych z elektronicznym papierosem, ponieważ legalizacja wszelkich czynności związanych z wymienionym produktem była niedopuszczalna właśnie ze względu na dobro małoletnich.

Literatura

- Balwicka-Szczyrba M., Balwicki Ł., *Praktyka korzystania przez rady gminy z kompetencji do wprowadzania stref wolnych od dymu tytoniowego*, „Samorząd Terytorialny” 2010, nr 9.
- Balwicka-Szczyrba M., Balwicki Ł., *Ustawowy zakaz palenia wyrobów tytoniowych*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2012, nr 1.
- Cungi Ch., *Stawić czoło uzależnieniom. Alkohol, nikotyna, narkotyki, hazard*, Warszawa 2000.
- Głowacka M. D., Zdanowska J., *Zdrowie publiczne w Polsce*, Warszawa 2013.
- Gołembowska M., *Sięganie po środki toksyczne przez młodzież (przyczynek do badań)*, [w:] T. Sołtysiak (red.), M. Kowalczyk-Jamnicka *Zjawiska patologiczne wśród młodzieży i możliwość przeciwdziałania*, Bydgoszcz 2007.
- Jaworska-Dębska B., *Przeciwdziałanie nikotynizmowi*, [w:] Z. Duniewska (red.), B. Jaworska-Dębska, M. Stahl, *Prawo administracyjne materialne: Pojęcia, instytucje, zasady*, Warszawa 2014.
- Hypś S., *Ochrona rodziny w polskim prawie karnym*, Lublin 2012.
- Jędrzejko M., Piórkowska K., *Leksykon narkomanii*, Pułtusk 2004.
- Kaczocho M., *Komentarz do artykułu 6*, LEX.
- Konarska-Wrzosek V., *Ochrona dziecka w polskim prawie karnym*, Toruń 1999.
- Holyst B., *Zagrożenie ład społeczny*, Warszawa 2014.
- Kotowski W., *Komentarz do niektórych przepisów ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych*, [w:] *Wykroczenie pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2006.
- Kozak S., *Patologie wśród dzieci i młodzieży: leczenie i profilaktyka*, Warszawa 2000.
- Markiewicz A., *Środki odurzające a młodzież. Konspekty dla nauczycieli i lektorów*, Warszawa 1997.
- Neubauer J., *Młodzież a papierosy*, [w:] J. A. Malinowski (red.), *Używanie środków psychoaktywnych przez uczniów w percepcji studentów-kandydatów ma nauczycieli. Raport z badań*, Toruń 2005.
- Sitarz O., *Ochrona praw dziecka w polskim prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*, Katowice 2004.
- Sołtysiak T. (red.), Kowalczyk-Jamnicka M., *Zjawiska patologiczne wśród młodzieży i możliwość przeciwdziałania*, Bydgoszcz 2007.
- Słownik-Gabryelska A., *Patologie społeczne. Alkoholizm, narkomania, nikotynizm*, Szczecin 2006.
- Szreniawski P., *Strefa wolna od dymu tytoniowego w zakładach publicznych*, [w:] *Prawne gwarancje ochrony praw jednostki wobec działań administracji publicznej*, Rzeszów 2002.
- Wegner-Kowalska J., *Zdrowie człowieka jako przedmiot ochrony prawa administracyjnego*, [w:] Z. Duniewska (red.), *Dobra chronione w prawie administracyjnym*, Łódź 2014.
- Zajączkowski Z., *Uzależnienia od substancji psychoaktywnych*, Warszawa 2003.

Akty prawne

Ustawa z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 1996 r. Nr 10 poz. 55).

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 2003 r. Nr 229, poz. 2274).

Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 roku o działalności leczniczej (Dz. U. z 2010 r. Nr 811, poz. 529).

Dyrektywa parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich w sprawie produkcji, prezentowania i sprzedaży wyrobów tytoniowych i powiązanych wyrobów oraz uchylającej dyrektywę 2001/37/WE (Dz.U.U.E.L. 2014. 127. 1).

Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (t.j. Dz. U. 2016 r. poz. 1331).

Streszczenie

Słowa kluczowe: małoletni, nikotyzm, papierosy, papierosy elektroniczne, wykroczenie.

Ochrona małoletnich przed nikotynizmem obejmuje zakaz sprzedaży im wyrobów tytoniowych, jak też zakazy sprzedaży w miejscach, w których oni najczęściej przebywają. Ważne są tu także ograniczenia co do reklamy tego typu wyrobów. Ich złamanie skutkuje odpowiedzialnością za wykroczenia. Ochrona ta obejmuje nie tylko tradycyjne wyroby tytoniowe, ale także papierosy elektroniczne.

Summary

Keywords: minors, nicotine, cigarettes, electronic cigarettes, misdemeanor.

Protecting minors from nicotine involves a ban on the sale of tobacco products to them, as well as prohibitions on their sale in places where they most often stay. Limitations on the advertising of such products are also important here. Their breach results in liability for offenses. This protection covers not only traditional such products, but also electronic cigarettes.